

Csáky Pál:

A szlovákiai magyarság autonómiatörekvései

A magyarországi sajtó viszonylag sokat foglalkozott a vajdasági autonómiatervezetekkel, s ugyancsak jelentős visszhangra leltek a romániai magyarok elképzelései is. A volt Csehszlovákiában, illetve a jelenlegi Szlovákiában élő magyar közösség szintén kidolgozta a maga elképzeléseit arra az esetre, ha a hatalom hajlandó lenne dialógust kezdeni erről a kérdésről.

A szlovákiai Magyar Koalíció elképzelési azonban mintha nem jutottak volna be kellőképpen az egyetemes magyar köztudatba – annak ellenére, hogy a Szlovákiában élő magyarság területi elhelyezkedése, tudati állapota és szervezettsége szinte követelményként állítja a népcsoport legitim vezetői elé a feladatot: komolyan kell foglalkozni ezzel a kérdéssel. Azt hiszem, a téma megtárgyalásánál mindennemű részletesebb történelmi visszatekintést mellőzhetünk; így csupán a jelzés szintjén állapítjuk meg, hogy a magyarság képviselői a volt Csehszlovákiában, 1920 és 1938 között is foglalkoztak ezzel a kérdéssel, természetesen a kor gondolkodásának szintjén. Autonómista elképzelésekről akkor még inkább a szlovákság esetében beszélhetünk, akik a volt Csehszlovákia unitarista keretei között szerettek volna bizonyos autonómiát elérni. A csehszlovákiai magyarok akkori politikai képviselői ezeket az elképzeléseket támogatta, remélve, hogy jóakarattal jóakaratot kapnak cserébe, s egy esetleges autonóm jogokkal felruházott Szlovákia megértőbb lesz a magyarok igényei iránt is. Ez egyrészt tévedésnek bizonyult, másrészt meg kell jegyezni, hogy a szlovákiai magyarok akkor politikai vezetői — nem utolsósorban a magyarországi politika hatására — saját ügyükben a határrevíziót tartották megoldásnak. A húszas évek első felében a szlovákiai magyarság erre a lehetőségre várt; csupán a húszas évek második felétől kezdtek szerveződni, s a harmincas évek végére már figyelemre méltó eredményeket értek el.

1945 és 1949 között nemhogy önkormányzati elképzelésekről, de a legegyszerűbb állampolgári jogokról is hiába álmodoztak volna a Szlovákiában maradt magyarok, s bár 1949 után fokozatosan visszakaptak némi jogokat, a hatalom kínosan ügyelt arra, hogy a döntési jogköröket megtartsa önmagának. Márpedig mindennemű önkormányzati forma három alapkérdés tisztázásával kell, hogy kezdődjön: ki dönt a felmerült kérdésben, ki és hogyan hajtja végre, valamint ki és hogyan biztosítja az egész folyamat anyagi hátterét. 1968-ban, a cseh-szlovák föderáció létrehozatalakor a prágai szövetségi parlament elfogadott egy kisebbségi alkotmánytörvényt is, amely viszonylag széleskörű jogok garantálása mellett szólt bizonyos önkormányzati formák létrehozatalának lehetőségéről. Az 5. cikkely második bekezdése szó szerint így hangzott: „A nemzeti tanácsok törvényei egyben meghatározzák, mely képviselői testületek és végrehajtó szervek mellett létesülnek olyan szervek, amelyek biztosítják a nemzetiségi jogok érvényesítését.” Bizonyára nem lep meg senkit, ha elmondom, hogy a beígért végrehajtási törvények soha nem készültek el, mint ahogy a létező szocializmus éveiben az egész 144. számú alkotmánytörvényt sem vette komolyan senki. A jogot a gyakorlatban az akkori párttitkárok szava jelentette; ám az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy napjaink sokszor színvonal alatti, nacionalista vágyaktól fűtött kézi vezérlését tapasztalva nem egy szlovákiai magyar szinte nosztalgiával gondol vissza egyik-másik felvilágosultabb párttitkár tevékenységére. Akkor ugyanis a szocialista ideológia frázisai néhány erősebb túlkapást mégiscsak megakadályoztak; napjaink Szlovákiájában

azonban gyakran tűnik úgy a kisebbségekhez tartozó polgárok előtt, hogy az ország történelmének legrosszabb hagyományait idéző döntésekkel kell szembenézniük.

* * *

A szlovákiai magyarság gondjait megoldani hivatott autonómiaformákról való gondolkodás tehát lényegében 1990 után indulhatott meg, a szocialista rendszer bukását követő szabadabb időszakokban. Eme gondolkodást több folyamat is motiválta. Az első a volt Csehszlovákia jogrendjének átépítési folyamata volt, amelynek kapcsán az Európai Emberjogi Konvenció alapján elkészített alkotmánylevél elfogadásával lényegében formálisan is megszűnt a fentebb említett 144. számú alkotmánytörvény, s helyébe új dokumentumot kellett (volna) elkészíteni. A második kényszerítő erő az új alkotmányozási folyamat által előhívott helyzet volt; 1990-ben ugyanis világossá vált, hogy a létező szövetségi alkotmányt fel kell váltani egy újjal, olyannal, amely méltóképpen reagál a bekövetkezett társadalmi változásokra. Szövetségi államról lévén szó, a közös alkotmánnyal egyidőben kezdték előkészíteni a cseh és a szlovák (akkor még) részállamok alkotmányait is. A magyar koalíció képviselői részesei voltak ezeknek a folyamatoknak, jómagam is tagja voltam úgy a szlovák, mint a szövetségi alkotmány-előkészítő bizottságnak. A tárgyalóasztaloknál nyomon követhettük a folyamatokat, ugyanakkor ezek részeként meg kellett fogalmaznunk javaslatainkat saját helyzetünk megoldása érdekében. A harmadik kényszerítő erő az az ígéretesnek tűnő folyamat volt, amelyet a nemzetközi szervezetek e témában való kezdeményezései jelentettek. E vonatkozásban fontos megemlíteni az EBEÉ, az Európa Tanács és az ENSZ tevékenységét. Az e szervezetekben elfogadott dokumentumok, főleg az 1990-93 közötti időszakban, olyan reményeket keltettek, hogy esetleg komolyan lehet számolni a kisebbségi kérdés megoldásával a kelet-közép-európai régióban is. A másik oldalon nyíltan be kell vallanunk azt is, hogy a szlovákiai magyarság e témával kapcsolatos együttgondolkodását fékezte az a tény, hogy a három párt-mozgalom, versenyhelyzetben lévén nem tudott határozott és egyeztetett álláspontot képviselni. A viták azonban nem szükségszerűen kárára, hanem esetenként előnyére is váltak a kérdéssel való foglalkozásnak, tekintettel arra, hogy a megbeszélések során sikerült néhány kérdést alaposabban átgondolni.

* * *

A kialakítandó megoldás alapszemponjtjai a következők: a szlovákiai magyarság igényei, a számarányából, területi elhelyezkedéséből és településszerkezetéből fakadó lehetőségek kihasználása, a vonatkozó nemzetközi dokumentumok nyomvonalának figyelembe vétele és a már működő nyugat-európai autonómiák tapasztalatainak felhasználása. Az igazsághoz tartozik, hogy van még egy szempont, amely bár másodlagos, nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni: ezek pedig az egyébként indokolatlan szlovák félelmek. A területi autonómia azért vörös posztó minden szlovák politikus szemében, mert – teljesen alaptalanul – attól tartanak, hogy egy ilyen megoldás első lépés lenne a dél-szlovákiai területek Magyarországhoz való csatolása felé. Ez a félelem azonban nem lehet indok arra, hogy valamiféle területi megoldással – a területi autonómia megnevezés kiküszöbölésével – ne foglalkozzunk. Bizonyára nem szorul különösebb magyarázatra, hogy a fenti szempontok közül egy ilyen korlátozott terjedelmű írásban csupán egyet, a szlovákiai magyarság társadalmi- és településszerkezetét vizsgáljuk meg röviden – ezt is azért, hogy érthetővé váljon a javasolt megoldás. 1990-ben, a jelenleginél sokkal demokratikusabb társadalmi légkörben, megszüntették az 1960-ban kialakított három nagy kerületet (Kelet-, Közép-, és Nyugat-Szlovákia), de a magyarság számára hátrányos járási szerkezet nagyrészt érintetlen maradt. Némi pozitívumként értékelhető, hogy ezeken a járásokon belül létrehozták az ún. körzeteket, amelyek a legtöbb esetben azonosak az 1918 előtti történelmi vármegyék járásaival. A körzeti hivatalok vezetőit kezdetben még a körzethez tartozó polgármesterei választották, ám 1992-ben ezt a gyakorlatot módosították, ezért a járási hivatal vezetőjét a belügyminiszter, a körzeti hivatal vezetőjét a járási hivatalvezető nevezi ki. Ezen a ponton azt

is el kell mondanunk, hogy 1990 óta csupán a helyi önkormányzatokat hozták létre; máig sem a járási, sem a körzeti, sem a megyei szintű önkormányzati szervek nem alakultak meg. Így elmondhatjuk, hogy Szlovákiában napjainkban nincs koherens közigazgatás, mert egymástól elválasztva működik a helyi önkormányzat és az államigazgatási végrehajtás, a kölcsönös viszonyuk rendezetlenségéből néha furcsa helyzetek adódnak. Az 1991-es népszámlálási adatok szerint a magyarok 17 körzetben alkotnak többséget: Dunaszerdahely 90,11%, Somorja 77,08%, Nagymegyér 92,90%, Galánta 65,59%, Diószeg 53,18%, Ógyalla 59,21%, Gúta 86,88%, Komárom 72,77%, Ipolyság 68,06%, Zselíz 56,45%, Párkány 83,07%, Fülek 66,63%, Rimaszombat 50,08%, Tornalja 75,33%, Pelsőc 74,29%, Királyhelme 82,14%, Nagykapos 73,52%. További öt körzetben 30-50%-os arányban él a magyarság. Vágsellye 46,64%, Érsekújvár 38,97%, Nagykürtös 30,85%, Szepsi 40,63%, Rozsnyó 38,63%, három körzetben pedig 20%-nál kisebb a magyarok számaránya, Losonc 13,03%, Léva 12,26%, Nyitra 7,53%. A szlovákiai magyarság 432 településen alkot többséget 437 727 magyar lakossal. Az első Csehszlovák Köztársaságban jelentős szórványmagyarságról lehetett beszélni a volt észak-magyarországi (ma észak-szlovákiai) megyékben is; az elmúlt évtizedekben azonban a kitelepítés, az elvándorlás és az asszimiláció megtette a hatását, s mára számuk sajnos a minimálisra csökkent.

* * *

A fentebb vázoltakból nyilvánvaló, hogy olyan univerzális megoldás, amely az összes szlovákiai magyar problémáját megoldaná, nem létezik. Javaslatunk ezért az autonómiaformák kombinációjára épül, és négy lényeges elemben gondolkodik. Az első a nyelvhasználati és egyéb, az állampolgár személyéhez kötött jogok. Javaslatunk szerint a hivatalos nyelvhasználat lehetőségét községi bontásban kellene biztosítani, mégpedig úgy, hogy mindazon településeken, ahol a magyarság (és természetesen más kisebbségi közösségek is, tehát Kelet-Szlovákiában a ruszinok, az ukránok, 2 községben a németek, stb.) 10% fölötti számarányban élnek, anyanyelvüket a szlovák nyelvvel egyenrangúan használhassák a hivatalos érintkezés során. Ugyanezt a gyakorlatot kellene bevezetni a körzetekben és a létrehozandó megyék szintjén is. A köz- és magánéletben való nyelvhasználat területén a teljes szabadság elvét valljuk, e téren javaslatunk semmiféle százalékos cenzust nem tartalmaz. A második elem a kulturális autonómia létrehozatala. Olyan jelentős közösség esetében, mint a szlovákiai magyarság, ez elsősorban a szlovákiai magyar kulturális és társadalmi intézmények rendszerbe fűzését, önkormányzati irányítását és autonóm finanszírozását jelenti. Ebbe a szférába tartozna a kisebbségi sajtó és könyvkiadás támogatása, ennek a rendszernek a részét képeznék a rádió és a TV nemzetiségi szerkesztőségei, a komáromi és a kassai magyar színházak (és az eperjesi Ukrán Nemzeti Színház), ide tartozna három-négy magyar jellegű múzeum (jelenleg csupán regionális múzeumokban van kisebb-nagyobb jelentőségű magyar anyag, s csupán a komáromi Dunamenti Múzeumban van egyetlen magyar részleg). Ide tartoznának azok az intézmények, amelyekkel jelenleg sajnos nem rendelkezünk, de amelyek létrehozatala hosszabb távon feltétlenül szükséges: néhány könyvtár, legalább két-két levéltár és kutatóintézet, ez utóbbi biztosítaná a szlovákiai magyar tudományosság megszervezését is, amelynek másik részét a létrehozandó magyar egyetem biztosítaná. Ehhez a rendszerhez kapcsolódnának az itt-ott már létező helyi vagy regionális múzeumok, tájházak és galériák is. A rendszert választott országos, helyi és regionális szintű önkormányzati testületek igazgatnák, amelyek mindhárom szinten rendelkeznének végrehajtó testületekkel is. Ugyanezen választott és végrehajtó testületek igazgatnák az oktatásügyi és önkormányzati rendszert is, amely szintén nem kimondottan területi elven működne, hanem ún. funkcionális autonómiaként, tehát azt intézményeket csoportosítaná. Az óvodákon, az alap- és középiskolákon kívül ebbe a rendszerbe tartozna a létrehozandó magyar egyetem, valamint azok a városi egyetemek, amelyek iránt mutatkozna érdeklődés. Ez a rendszer biztosítaná a tankönyvkiadást csakúgy,

mint a módszertani tevékenység összefogását. A rendszer rugalmas szerkezeti megoldással kapcsolódna az oktatásügyi minisztériumhoz; a jogkörök megosztását természetesen törvény szabályozná.

Fontos elem e három pillérre alapuló rendszer működtetése. Egyrészt költségvetési garanciával az országosan érvényes normarendszer részeként; másrészt egy kívánatos adóreform után a helyi és önkormányzati forrásokból számíthatna támogatásra. Különösen a rendszer létrehozatala idején bírna fontossággal egy harmadik elem: a második világháború után elkobzott magyar társasági és intézményi vagyon egy részének visszaszolgáltatása, amely megteremtené a rendszer életképességét.

A javaslat negyedik pontja a már említett területi átszervezéshez kapcsolódik, s célja 3–4 olyan megye létrehozása, amelyben a Szlovákiában élő magyarság jelentős arányt képviselne. Ezáltal nem kerülne kizsoltgatott helyzetbe, elkerülhető lenne, hogy leszavazhatóságunk megvalósítható legyen, akár a regionális parlamenti választásokon, mint a regionális önkormányzati szervezetben. E regionális politika irányítása létfontosságú számunkra, hiszen a déli, magyarlakta járások helyzete már ma sem szívdertítő. Mert bár igaz, hogy a gazdasági aktivitások dinamikája a kis-és középvállalkozások szintjén itt némileg magasabb az országos átlagnál, az általános gazdasági teljesítőképesség már kisebb; ezt elsősorban a mezőgazdaság válsága és a csekély számú ipari létesítmény okozza. Az országos átlaghoz képest itt jóval magasabb a munkanélküliség, alacsonyabb az átlagéletkor, az élveszületések aránya és – magyar specialitás talán? – a legmagasabb az öngyilkosságok száma.

A Magyar Koalíció parlamenti képviselőinek véleménye szerint mindez okos és hatékony regionális politikával korrigálható lenne. Mivel időközben a kormány is elkészítette a maga javaslatát, a magyar pártok is pontosították a sajátjukat, s azt március folyamán a törvényhozás elé nyújtották. A magyar javaslat teljes összhangban van az Európai Tanács Helyi Önkormányzatokról és Regionalizmusról szóló kartájának tartalmával – ám a kormánykoalíció ennek ellenére a javaslatot elvetette.

A küzdelem ebben a kérdésben tovább folyik. A köztársasági elnök ugyanis az április elején nagy gyorsasággal elfogadott törvényt visszaadta a parlamentnek, amely azt a kötelező újratárgyalás után valószínűleg változatlan formában fogja elfogadni.

A törvény hatályba lépésére a Magyar Koalíciónak is reagálnia kell. A szlovákiai magyarok érdekeit szem előtt tartva két megoldási mód lehetséges. Az egyik a szimmetrikus modell további erőltetése, ez azonban a valószínűleg július elsejétől életbe lépő törvény lényegi megváltoztatását feltételezik. A másik megoldás az aszimmetrikus modell megvalósítása, amely a jelenlegi megyék megváltoztatása nélkül a megyei szervek döntéshozatali illetékességéről szóló törvényben a magyarok által is lakott megyék bizonyos járásainak különleges státust biztosítana, s ilyen jogköröket biztosítana a megyei választott és végrehajtó szervezetben létrehozandó nemzetiségi testületek számára is.

forrás: www.hhrf.org